

Corpus Biblicum Catalanicum (CBCat). 3 Bíblia del segle XIV. Èxode, Levític. Transcripció a cura de Jaume Riera i Sans. Aparats crítics, notes i glossari a cura de Pere Casanellas i Bassols. Estudi Introductor i d'Armand Puig i Tàrrach. Associació Bíblica de Catalunya, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 2004. clx, 248 + 248* pp.

Era l'any 1906 quan Raymond Foulché-Delbosc (1864-1929) presentava el projecte de la publicació de les antigues versions bíbliques catalanes. L'Institut d'Estudis Catalans volgué fer-se càrrec d'aquest projecte, però malauradament no es va poder dur a terme. Després d'alguns intents, fi-

nalment un nombrós equip de l'Associació Bíblica de Catalunya, dirigit per Armand Puig i Pere Casanellas, ha iniciat aquesta col·lecció sota el nom de *Corpus Biblicum Catalanicum*. Entre altres objectius del projecte, el primer pas, i segurament el més comprometedor, ha estat iniciar la publicació dels textos catalans de la Bíblia del segle XIV. Aquesta agosarada tasca s'ha encetat amb els llibres de l'Èxode i del Levític, deixant per més tard la publicació del Gènesi per tal de poder oferir una panoràmica general de l'obra.

En l'estudi introductori (p. XVII-LV), obra d'Armand Puig, es tracten detalladament els tres manuscrits, portadors de la traducció catalana de la Bíblia del s. XIV, i el tipus de traducció que revelen respecte al text llatí de la Vulgata.

Dos dels mss. estudiats i editats pertanyen a la Bibliothèque Nationale de la France: del fons Peiresc (P), que conté tota la Bíblia, i del fons Colbert (C), que conté des del llibre del Gènesi fins als Salmos —un tercer ms., anomenat Egerton (E) i que es troba a la British Library, conserva el mateix contingut que el ms. C—. Tots tres mss. serien de la segona meitat del s. XV.

Els experts descobreixen en aquests mss. dos tipus de versions: una primera traducció completa del s. XIV i una altra incompleta posterior. Els mss. P i C, als quals cal afegir E entre Levític 2,2-18,2, reflecteixen l'arquetipus de la Bíblia completa del segle XIV.

Quant al text llatí de la Vulgata que empen els traductors de la Bíblia completa, sembla que tenen al seu abast, entre altres mss., sobretot el ms. de Montpeller (M) i un altre de Girona (G), als quals A. Puig anomena «recensió catalanollenguadociana», i principalment la recensió de París (VT), que s'imposà d'una manera predominant.

La versió catalana d'aquesta Bíblia sol ser literal, tot i que de vegades no hi manquen versions més dúctils i adaptades a la llengua catalana, traduccions interpretades amb tendència a binomis sinonímics i, en no poques ocasions, la traducció segueix un text hebreu semblant al que coneixem. Ocasionalment dona la sensació que el traductor no ha entès bé el text llatí.

El fet que trobem en aquesta versió una clara influència hebrea tant en la traducció com en determinades interpretacions textuais, suggereix a A. Puig que la traducció molt bé podria ser feta per un jueu convers laic sota el patrocini d'alguna autoritat civil o eclesiàstica. Pensem que en els ss. XIII i XIV la presència intel·lectual jueva a Catalunya i a Provença és molt remarcable. Es tractaria, doncs, d'una Bíblia cristiana, traduïda de la Vulgata, amb elements hebreus que podien fer-la sospitosa, com altres Bibles que foren cremades en ser considerades corruptes per certs estaments eclesiàstics aferrissats al text de la Vulgata com l'únic text canònic i quasi inspirat.

La segona versió incompleta és testimoniada pel ms. E des de l'Èxode 1,1 al Levític 2,2 i des del Levític 18,2 al 27,34. Aquesta nova traducció és posterior a l'anterior, amb intenció de corregir-la, tot cercant una major fidelitat i literalitat al text de la Vulgata. Malgrat tot, no hi manquen algunes interpretacions i coincidències amb la Bíblia completa. Com a text llatí de base predominaria l'ús més aviat dels mss. autòctons catalanollenguadocians.

La segona traducció incompleta, molt més literal i eliminant tot hebraisme, fa pensar que es tracta d'una reacció contra la versió del s. XIV. El traductor, que fa la impressió que es cansà de fer la tasca completa, podria ser identificat amb un clergue i suggeriria l'època en què el judaisme és clarament perseguit, és a dir, el període que va des dels avalots antijueus de 1391 a l'expulsió de 1492.

A. Puig dedica la darrera part de la *Introducció* a la transmissió manuscrita de l'Èxode i del Levític. El ms. P apareix molt fragmentari, descuidat i amb força arcaïsmes. Al contrari dels altres dos mss., aquest no està datat, però pel tipus de lletra i de llengua és clarament contemporani als altres dos. Ha sofert algunes revisions per part de copistes que a voltes han empitjorat el text. El ms. E (1465) conté, com s'ha indicat, dos tipus de traducció: la del s. XIV i una altra posterior incompleta. Sobretot els passatges de la Bíblia incompleta contenen força deficiències textuais: omissions, homeotélutons, etc. Aquest ms. segueix l'antiga divisió de l'Èxode en 46 capítols, abans que s'implantés la divisió estàndard de 40 caps. El ms. C, de 1461, en l'Èxode i el Levític és considerat el millor dels tres i coincideix en moltes lectures amb el ms. P. No hi manquen correccions posteriors amb l'afany d'ajustar més el text català al de la Vulgata. Basant-se en la lectura singular del nom de

Mossé a Ex 4,10 («e dix Mossé a Déu»), A. Puig suggereix que aquesta traducció possiblement hauria estat encarregada a un convers anomenat Mossé.

Després de la *Introducció* i la *Bibliografia* d'autors citats, hi ha el valuós capítol del *Glossari* (pp. LXXV-CXXXVI), obra de Pere Casanellas, on l'autor ha mirat d'anotar alfabèticament la majoria de les paraules catalanes que apareixen en aquests dos llibres i que no es troben en els diccionaris catalans, especialment en el DIEC, o que tenen un sentit distint del conegut actualment.

El cos del llibre, que inclou els textos de l'Èxode i del Levític, està arranjat en quatre columnes paral·leles: el text llatí de la Vulgata, segons l'edició crítica dels Benedictins de l'Abadia de Sant Jeroni de Roma (1994), i les traduccions catalanes dels mss. Peiresc, Egerton i Colbert.

L'edició consta endemés de quatre aparats crítics. El primer aparat correspon al de l'edició crítica llatina de la Vulgata. El segon indica les variants llatines dels mss. de l'àrea catalanollengüadociana: ms. de Montpeller (M), de Girona (G), de Tarragona (T) i de Vic (V). El tercer aparat assenyala les probables equivocacions, tal com es troben en el text i com s'haurien de corregir. El quart aparat conté observacions de tipus textual i lingüístic.

El text en el seu aspecte formal és realment exemplar. La distribució sinòptica del text llatí i de les versions catalanes donen una visió clara i ràpida per valorar les variants en les traduccions. Igualment la destresa en la distribució dels aparats evidencia l'esperit crític i el domini informàtic del seu autor, Pere Casanellas.

Quant al contingut, aquesta obra ens posa a l'abast un ventall molt ampli de variants del text de la Vulgata llatina, sobretot dels mss. catalanollengüadocians de l'època medieval, que possibiliten aprofundir en la crítica textual de la versió llatina de la Vulgata.

Ara bé, la part central d'aquesta gran obra és l'edició crítica de les versions catalanes dels tres mss. P, E, i C. El treball de transcripció, dut a terme per J. Riera, és un prova de la competència d'aquest autor en el coneixement de la llengua catalana i de la paleografia medieval. Hi trobo a faltar alguns facsímils dels mss. a fi de poder fer-nos càrrec del valor d'aquesta transcripció.

L'extraordinari valor i utilitat d'aquesta obra, que potser per raó de claredat es podria haver titulat «La Bíblia catalana del s. XIV», afecta sobretot el camp històric de la llengua catalana. Un ric, i sovint desconegut lèxic del català medieval, és certament la inestimable aportació als lingüistes catalans per tal de conèixer millor l'evolució lèxica de la nostra llengua a partir del s. XIV. La part més significativa és el *Glossari* que precedeix al text. L'autor ha desglossat en un altre indret (vegeu P. Casanellas: «El Corpus Biblicum Catalanicum i la lexicografia catalana» a *Actes del XIII Colloqui Internacional de la Llengua i Literatura Catalanes*, Girona 2003. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005) les aportacions lèxiques que inclou aquest *Glossari*. De manera lògica enumera les confirmacions o desmentiments d'etimologies i formes acceptades, els mots no documentats fins ara i els mots no documentats en català medieval, però sí posteriorment, així com les noves accepcions descobertes en mots documentats. Potser encara hom podria ampliar-lo amb algunes altres paraules o referències com *selar/celar*, *stotjar*, vegeu *estotjar*, etc.

Un estudi comparatiu i exhaustiu de les versions catalanes ens ajudarà a descobrir no solament el rerefons hebreu que s'hi troba sinó també aquella tendència de traduir que cerca no tant la literalitat sinó el sentit, sovint aclaridor del text, i que evoca el mètode interpretatiu *deràxic*, característic de les traduccions aramees antigues anomenades *targums*. Uns exemples, entre altres, els podríem trobar a Lv 4,4, on el text llatí diu: «immolabit eum Domino» i el ms. E tradueix: «degollar-l'ha devant Déu», i a Ex 1,17, on el mateix ms. interpreta el terme llatí: «conservabant mares» en: «se-laven los mascles», és a dir, els conservaven amagant-los. Aquesta seria la tasca de l'exegeta. Però cal reconèixer que, pel fet que el text llatí de la Vulgata té poca incidència en l'estudi de l'exegesi bíblica, l'aportació d'aquesta obra en aquest camp és més aviat reduïda.

Arran de les variants que trobem en la versió catalana respecte als mss. confrontats de la Vulgata i que es consideren com interpretacions o hebraïsmes, sorgeix tal volta el dubte de si els traductors tenien al seu abast mss. que nosaltres desconeixem i que podrien ser portadors d'algunes d'aquestes variants.

En tot cas, cal reconèixer que els biblistes catalans, i sobretot els estudiosos de la llengua catalana, han d'estar d'hora bona amb aquest agosarat projecte del *Corpus Biblicum Catalanicum* (CB-Cat), del que és una mostra modèlica i extraordinàriament valuosa aquest volum que avui presentem, tan curosament imprès per *Publicacions de l'Abadia de Montserrat*.

Josep RIBERA-FLORENT
Universitat de Barcelona